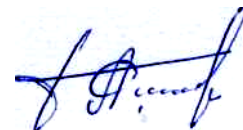

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М. І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

ГАЛАЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 911.3:33:[379.8:616](477.82)

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ СФЕРИ САНАТОРНО-
КУРОРТНИХ ПОСЛУГ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

**Науковий
консультант:**

доктор економічних наук, професор,
академік Академії економічних наук України
Васильчак Світлана Василівна,
Львівський державний університет внутрішніх
справ Міністерства внутрішніх справ України,
професор кафедри економіки та
економічної безпеки.

Офіційні опоненти:

академік НАН України,
доктор економічних наук, професор
Буркинський Борис Володимирович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України,
директор;

доктор економічних наук, професор
Мальська Марта Пилипівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри туризму;

доктор економічних наук, доцент
Пітюлич Михайло Михайлович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
професор кафедри фінансів і банківської справи.

Захист відбудеться 18 жовтня 2019 року об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4 і на сайті: <http://ird.gov.ua/>

Автореферат розісланий 17 вересня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

П. В. Жук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні зміни, що відбуваються в регіонах України за умов децентралізації влади, відображають необхідність розширення і поглиблення регіональної політики розвитку різних сфер економіки, у тому числі й санаторно-курортної, модернізація якої сприятиме диверсифікації економіки регіону, підвищенню рівня зайнятості, оздоровленню населення, еволюції та збереженню культурного потенціалу, формуванню екологічно безпечного природного середовища. Політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг має важливе практичне значення та вимагає теоретичного осмислення проблем і використання нетрадиційних підходів до управління нею, адже організація нових адміністративно-територіальних утворень може впливати на її функціонування, сприяти мобілізації наявних рекреаційних ресурсів для продуктивнішого та ефективнішого розвитку зазначеної сфери.

Соціально-економічні та політичні події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим і військовими діями на сході країни, також вплинули на розвиток сфери санаторно-курортних послуг у регіонах. Таке становище потребує коригування політики розвитку цієї сфери на рівні держави, регіонів і місцевого рівні. Тому виникає необхідність перегляду напрямів регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг, її пріоритетів і принципів, використання ефективних адміністративних, організаційних та економічних інструментів реалізації.

Вітчизняна економічна наука не багата комплексними дослідженнями у сфері санаторно-курортних послуг. Водночас низка питань функціонування та розвитку рекреаційно-туристичної сфери і використання рекреаційного потенціалу розглядалася численними вітчизняними науковцями, зокрема такими, як О. Балабанова, О. Бейлик, І. Бережна, М. Бойко, М. Борушак, Б. Буркинський, В. Василенко, С. Васильчак, Л. Гринів, П. Гудзь, О. Гулич, І. Дишловий, А. Єлістратова, В. Єфимова, О. Жидяк, В. Кифяк, А. Ліпенцев, М. Мальська, А. Пегушина, М. Пітюлич, О. Севастьянова, С. Слепаков, В. Смолій, М. Субота, С. Цьохла, О. Чайковська. Проблематика регіональної рекреаційної політики та регіонального розвитку досліджувалась у працях П. Жука, В. Кравціва, Ю. Стадницького, І. Сторонянської, С. Шульц та інших учених-регіоналістів.

Значний внесок у теоретичні й прикладні аспекти розвитку сфери санаторно-курортних послуг зробили зарубіжні дослідники: Н. Ален, І. Барчуков, Л. Бол, Д. Бугаліс, Дж. Гендерсон, І. Інскіп, А. Параскевас, М. Стельцнер, Дж. Флетчер, Дж. Фосс Ніколай, М. Юн.

Проте, попри значні доробки у цій галузі, низка важливих проблем розвитку сфери санаторно-курортних послуг потребує глибшого аналізу. Враховуючи поширення децентралізаційних процесів, актуальним є дослідження питань формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг, застосування дієвих інструментів, включаючи маркетингові, у підвищенні конкурентоспроможності оздоровчих закладів і санаторно-курортних продуктів. Усвідомлення важливості цього наукового завдання і зумовило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені І.М. Долішнього НАН України», зокрема в межах тем: «Соціально-економічний потенціал розвитку сільських територій Західного регіону України: шляхи нарощування та перспективи використання» (номер державної реєстрації 0113U000109), де автором розроблено пропозиції щодо формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг; «Формування та механізми реалізації політики розвитку гірських територій України» (номер державної реєстрації 0116U004033), де автором розкрита специфіка санаторно-курортної сфери в гірських умовах і запропоновано шляхи її активізації в умовах децентралізації влади; та Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, зокрема в межах теми: «Розробка програм медичної реабілітації при захворюванні внутрішніх органів та систем» (номер державної реєстрації 0105U002619), де здобувач розробив комплекс напрямів залучення потребуючих реабілітації через санаторно-курортні послуги.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення та обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізації влади.

Реалізація мети дисертації обумовила такі завдання дослідження:

- визначити соціально-економічну суть поняття «регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг»;
- удосконалити економічний зміст категорії «розвиток сфери санаторно-курортних послуг»;
- розробити теоретико-методологічні основи формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг;
- дослідити тенденції розвитку сфери санаторно-курортних послуг у регіонах України;
- розвинути методичні аспекти проведення оцінювання ринкового становища підприємств сфери санаторно-курортних послуг регіону;

- обґрунтувати науково-методичний підхід до забезпечення підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг у регіонах;
- визначити напрями управління системно-рефлексивним маркетингом розвитку сфери санаторно-курортних послуг на регіональному рівні;
- удосконалити науково-методологічні положення щодо функціонування регіональних ринків санаторно-курортних послуг;
- розвинути науково-практичні підходи до моделювання взаємозв'язків чинників регіонального розвитку сфери санаторно-курортних послуг;
- удосконалити методичний аспект оцінювання ефективності надання санаторно-курортних послуг у регіоні;
- окреслити напрями активізації розвитку сфери санаторно-курортних послуг у регіоні;
- розвинути концептуальні засади вдосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг на регіональному рівні;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізації влади.

Об'єктом дослідження є соціально-економічні процеси функціонування сфери санаторно-курортних послуг регіонів.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні, прикладні засади формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та реалізації поставлених завдань, формування теоретико-методологічних і прикладних засад регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг у дисертації було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: логічного узагальнення, методи синтезу, аналізу, індукції та дедукції щодо визначення сутності та змісту економічних категорій розвитку сфери санаторно-курортних послуг і регіональної політики; структурно-функціональний, факторний і метод порівнянь – для виокремлення регіональних особливостей і класифікації факторів впливу та етапів розвитку; економіко-статистичні, аналітичні, графічні, графоаналітичні, методи абсолютних і відносних величин, аналізу та декомпозиції, узагальнюючих характеристик – для опису стану функціонування санаторно-курортних і оздоровчих закладів і визначення основних тенденцій розвитку сфери санаторно-курортних послуг в Україні; кластерного аналізу – для науково-обґрунтованого виділення однорідних регіонів за рівнем розвитку послуг санаторіїв, курортних та оздоровчих закладів; таксономічного аналізу – для інтегрального оцінювання регіональних ринків санаторно-курортних послуг;

ранжування та усереднення рангових шкал – для вимірювання рівня розвитку санаторно-курортних послуг у регіонах; кореляційно-регресійного аналізу – для побудови парних і множинних моделей залежності доходів санаторно-курортних закладів і кількості проведених у них ліжко-днів від різних чинників регіонального характеру; стратегічного і структурно-функціонального аналізу – для вироблення механізмів регулювання структурних процесів на державному та регіональному рівнях, розроблення концептуальних засад формування регіональної політики структурної модернізації економіки України; графічні та картографічні методи – для наглядного зображення результатів оцінювання процесів регіонального розвитку сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізаційних процесів; системний підхід, метод стратегічного, структурно-функціонального аналізу та прогнозування, порівняльний, абстрактно-логічний методи – для визначення теоретичних узагальнень і формування авторських висновків щодо формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг за умов децентралізації.

Крім того, у дисертації використано прийоми групування, класифікації, табличного та графічного представлення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, звітні дані санаторно-курортних закладів, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених з проблем розвитку сфери санаторно-курортних послуг, періодичні видання, а також аналітичні розробки автора, результати авторського експертного опитування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні теоретико-методологічних засад формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг і розробленні практичних рекомендацій щодо її реалізації в умовах децентралізації влади. Найбільш вагомими результатами дослідження, що характеризують наукову новизну і виносяться на захист, полягають у тому, що:

уперше:

- визначено поняття «регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг» як систему цілей, адміністративно-організаційних, економічних, правових методів і засобів, а також узгоджених дій державних, регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування щодо їх реалізації за допомогою форм, методів та інструментів, спрямованих на сталий

розвиток сфери санаторно-курортних послуг на основі застосування інноваційних технологій і світових стандартів за максимально ефективного використання внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів, раціонального споживання природно-ресурсного потенціалу регіонів;

- розроблено теоретико-методологічні засади формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг на інноваційній основі в контексті створення сучасних конкурентних санаторно-курортних продуктів, використання природно-ресурсного потенціалу регіону, якісного інфраструктурного забезпечення, застосування новітніх курортних технологій, формування відповідного інституційного середовища, налагодження маркетингової діяльності оздоровниць;

- запропоновано систему заходів регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг регіону на довгострокову перспективу, що враховують нові умови реалізації такої політики при децентралізації влади та націлені на досягнення стратегічних орієнтирів діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів, прискорення соціально-економічного розвитку регіонів, а також сприяють підвищенню зайнятості та якості життя населення;

удосконалено:

- науково-методичне забезпечення процесів підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг у регіонах на основі інтенсивного використання трендів соціал медіа маркетингу (цифровий маркетинг, сайт, контент-маркетинг, відео-контент, соціальні новини, база споживачів, соціальні вкладки, веб-форуми та E-mail-маркетинг), що ґрунтуються на інформаційних технологіях та інтернет-системах і спрямовані на залучення споживачів послуг, збільшення продажів, розширення цільового сегменту, формування позитивного іміджу суб'єктів надання санаторно-курортних послуг, збільшення трафіку, зворотний зв'язок із споживачами;

- дефініцію поняття розвитку сфери санаторно-курортних послуг з урахуванням соціальних й економічних умов регіонів та особливостей сфери санаторно-курортних послуг, який, на відміну від наявного, визначено як безперервний цілеспрямований процес діяльності санаторно-курортних закладів на основі застосування інноваційних технологій і світових стандартів, використання специфічних особливостей природних лікувальних ресурсів і направлений на створення конкурентоспроможних санаторно-курортних послуг з досягненням їх прибутковості та отриманням економічного ефекту для територіальних громад, у межах яких розташовані курортно-рекреаційні заклади;

- науково-методологічні положення щодо дослідження регіональних ринків санаторно-курортних і оздоровчих послуг, які, на відміну від наявних,

полягають у визначенні репрезентативних різновагових показників, агрегованих у п'ять блоків (інфраструктура, трудовий потенціал, господарська діяльність, соціальна роль, зовнішньоекономічна діяльність), що дає змогу здійснити інтегральне оцінювання та кластеризацію регіонів за рівнем розвитку ринку санаторно-курортних і оздоровчих послуг;

- методичний підхід до оцінювання ефективності надання санаторно-курортних послуг на основі визначення ефективності функціонування закладів санаторно-курортної сфери в регіоні та отримання споживачами послуг, що на відміну від наявних, включає оцінку участі трьох основних складових: результатів діяльності оздоровчих закладів і надання ними санаторно-курортних послуг; рівня підтримки санаторно-курортної сфери регіональними та місцевими органами влади; державного регулювання розвитку цієї сфери в регіонах, що дало можливість розробити моделі підвищення ефективності та розвитку сфери санаторно-курортних послуг;

- напрями активізації розвитку сфери санаторно-курортних послуг, які, на відміну від тих, що існують, орієнтовані на використання міжнародного досвіду державної підтримки діяльності санаторно-курортних закладів (зокрема, на регіональному та локальному рівнях), урахування децентралізаційних процесів, а також створення привабливих економіко-правових умов щодо здійснення господарської діяльності та покращення інвестиційного клімату у сфері санаторно-курортних послуг, встановлення податкових пільг, розроблення інноваційних регіональних програм, фінансування окремих інфраструктурних проектів на курортних територіях, що дозволить підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання у санаторно-курортній сфері та їх конкурентоспроможність на вітчизняному і міжнародних ринках;

набули подальшого розвитку:

- методичні підходи до проведення оцінювання ринкового становища суб'єктів сфери санаторно-курортних послуг регіону на основі SWOT і PEST-аналізу, за результатами яких виявлено взаємозв'язки між внутрішніми та зовнішніми факторами, що, на відміну від наявних підходів, передбачають вибір основних сегментів ринку з використанням маркетингових інструментів і дозволяють визначити порівняльні переваги, виклики і ризики, а також окреслити стратегію інтенсивного розвитку сфери санаторно-курортних послуг регіону на засадах диференційованого маркетингу й націлені на збереження та розширення санаторно-курортними закладами частки ринку, підвищення ефективності їх діяльності та рівня конкурентоспроможності;

- напрями управління системно-рефлексивним маркетингом розвитку сфери санаторно-курортних послуг на регіональному рівні, що, на відміну від застосовуваних, ґрунтуються на маркетинговому дослідженні зовнішнього

середовища, аналізі інституційного базису, урахуванні регіональних особливостей і покликані здійснювати цілеспрямований рефлексивний вплив на формування та ринкове просування санаторно-курортних послуг і забезпечуватимуть зменшення невизначеності та покращення прогнозованості бізнес-процесів, створення затребуваної структури асортименту послуг, бренду й нових стратегій поведінки споживача.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація містить науково обґрунтовані висновки та рекомендації, спрямовані на формування та реалізацію регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

У результаті проведеного дослідження запропоновані автором методичні підходи до оцінювання ефективності надання санаторно-курортних послуг і забезпечення підвищення їх конкурентоспроможності, напрями активізації розвитку сфери санаторно-курортних послуг, що передбачають використання міжнародного досвіду державної підтримки діяльності санаторно-курортних закладів використані Комітетом Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму під час формування законопроектів у контексті регулювання розвитку сфери санаторно-курортних послуг (довідка №04-33/19-84(23572) від 05.02.2018 р.); Департаментом міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької ОДА під час розробки стратегії економічного та соціального розвитку в регіоні, регіональних програм розвитку сфери санаторно-курортних послуг (довідка №1981/4-2 від 17.08.2017 р.); Управлінням туризму та курортів Львівської облдержадміністрації (довідка №420 від 22.06.2018 р.). Окремі практичні рекомендації стосовно розвитку сфери санаторно-курортних послуг враховані в управлінській діяльності ПрАТ лікувально-оздоровчих закладів профспілок України «Укрпрофоздоровниця» і впроваджені у їх практичну діяльність (довідка №02-01/475 від 23.02.2018 р.). Практичні підходи щодо залучення реабілітованих в отриманні санаторно-курортних послуг в умовах політики децентралізації влади апробовані у виробничій діяльності санаторно-курортних закладів: ДП «Клінічний санаторій «Хмільник» ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» (довідка №02-15/376 від 23.11.2016 р.), ДП Дитячий санаторій «Сокілець» ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» (довідка №142 від 15.12.2015 р.) та ДП «Санаторій «Збруч» ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» (довідка №01-08 від 12.06.2016 р.).

Матеріали дисертації щодо визначення окремих економічних категорій, обґрунтування методичних підходів до оцінювання впливу чинників на розвиток сфери санаторно-курортних послуг у регіонах України та забезпечення підвищення її конкурентоспроможності на засадах використання інструментів маркетингу використовуються у навчальному процесі

Вінницького інституту ПрАТ «ВНЗ» МАУП» під час підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання навчальних дисциплін «Менеджмент», «Маркетинг», «Регіональна економіка», «Підприємництво», «Управління персоналом» (довідка №94-9 від 15.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати, висновки і пропозиції стосовно формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізації, що викладені в роботі і публікаціях, отримані автором самостійно. З наукових робіт, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних розробок автора.

Апробація результатів дослідження дисертанта. Основні наукові положення дисертації доповідалися та обговорювалися на 14 міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи» (м. Ужгород, 15-16 квітня 2016 р.), X Міжнародна науково-практична конференція «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 21-22 квітня 2016 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи» (м. Львів, 22 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни» (м. Полтава, 19 травня 2016 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (м. Одеса, 27-28 травня 2016 р.), Міжнародна польсько-українська бізнес-конференція «Туристична освіта: європейський вимір» «Україна-Польща-Європа» (м. Львів, 5 грудня 2016 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Модернізація економіки: виклики і можливості економічного зростання» (м. Київ, 15 лютого 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізації: стан та шляхи становлення» (м. Львів, 23 березня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сталого розвитку економіки в умовах посилення глобалізаційних процесів» (м. Полтава, 14 квітня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів» (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.), X Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті» (м. Кам'янець-Подільський, 11-12 травня 2017 р.), IV Міжнародна науково-практична

конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.), X Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» (м. Суми, 20-21 травня 2017 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 11 травня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (м. Мелітополь, 14-15 червня 2018 р.).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 40 наукових праць загальним обсягом 36,01 д.а. (зокрема автору належить 33,82 д.а.), з яких: 1 одноосібна монографія; 24 статті (зокрема 18 одноосібних) у наукових фахових виданнях (з них 18 статей у виданнях України, 9 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 5 статей у науково-періодичних виданнях інших держав); 14 публікацій у матеріалах конференцій; 1 публікація, що додатково відображає наукові результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (включаючи список публікацій здобувача), вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 479 сторінок комп'ютерного тексту. Основний текст дисертації викладено на 425 сторінках. Робота містить 42 таблиці, 64 рисунки, 20 формул і 17 додатків. Список використаних джерел налічує 406 найменувань і викладений на 37 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, основні завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок автора, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, їх опублікування та структури дисертації.

У першому розділі «*Теоретичні засади дослідження регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг*» висвітлено соціально-економічний зміст досліджуваної сфери, наукові засади регіональної політики її розвитку, ресурсне забезпечення та наведена оцінка наявної нормативно-правової бази діяльності санаторно-курортних закладів.

Показано, що кризова ситуація та наявність цілої низки проблем у сфері функціонування курортів потребує вдосконалення політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг як на загальнодержавному, так і на рівні регіонів.

З огляду на це, здійснено обґрунтування пріоритетів і принципів реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг у напрямі підвищення компетенцій суб'єктів господарювання, впровадження дієвих та ефективних інструментів розвитку цієї сфери як соціально важливого виду економічної діяльності, що має вагоме значення в економіці регіонів.

Визначено, що основним продуктом санаторно-курортної діяльності (тобто діяльності спеціалізованих курортних закладів) є виробництво (продукування) та реалізація (надання) курортних послуг. Санаторно-курортні послуги надаються у сфері особистого споживання і належать до категорії соціально-культурних та оздоровчих послуг. Соціокультурний зміст курортних послуг полягає у збереженні та примноженні фізичного здоров'я людини (споживача), покращенні її психоемоційного стану, утвердженні здорового способу життя. У роботі визначено, що санаторно-курортна послуга – це специфічна послуга, що виробляється та надається суб'єктами санаторно-курортної діяльності з лікувальною або оздоровчою метою, відповідно до медичних показань, і передбачає здійснення впливу на пацієнта (споживача) певної сукупності лікувальних і природних факторів. Надання послуги можливе, як правило, за безпосередньої взаємодії виробника (надавача) та споживача (покупця, клієнта). На основі визначеного проведено класифікацію санаторно-курортних послуг залежно від типу курорту, способу надання, тривалості та спеціалізації оздоровчого закладу.

Формування санаторно-курортних послуг досліджено на основі врахування природно-ресурсних чинників. До ресурсного потенціалу санаторно-курортних закладів належать природні, матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси. Доведено, що, використовуючи сукупність цих ресурсів і сучасні інноваційні технології, оздоровчі заклади мають можливість формувати конкурентоспроможний санаторно-курортний продукт відповідно до вимог і запитів споживачів.

У контексті доведеного важливе значення має трактування саме економічного змісту категорії «розвиток сфери санаторно-курортних послуг» як безперервного і цілеспрямованого процесу діяльності санаторно-курортних закладів на основі застосування інноваційних технологій і світових стандартів, використання природно-рекреаційних і лікувальних ресурсів. Цей процес направлено на формування конкурентоспроможних санаторно-курортних послуг для задоволення потреби споживачів у відпочинку, оздоровленні та покращенні фізичного стану, досягнення соціального ефекту з урахуванням соціально-економічних особливостей регіонів і сфери санаторно-курортних послуг.

Політику розвитку сфери санаторно-курортних послуг досліджено на різних територіальних рівнях. Вона поєднує економічні, організаційні, правові заходи та здійснюється державними органами влади у сфері розвитку регіонів на основі підтримання раціонального використання виробничого, людського та природного ресурсів. Враховуючи наведені трактування та результати дослідження, окреслено економічний зміст категорії «регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг» як систему цілей, адміністративно-організаційних, економічних і правових методів і засобів, а також узгоджених дій державних, регіональних органів влади щодо їх реалізації, які направлені на сталий розвиток сфери санаторно-курортних послуг на основі застосування інноваційних технологій і світових стандартів за максимально ефективного використання внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів, раціонального споживання природного потенціалу регіонів.

Основний шлях розв'язання системних проблем у сфері санаторно-курортних послуг – це стратегічно орієнтована регіональна політика, важливим завданням якої є визначення санаторно-курортної сфери (на рівні з туризмом) одним з головних пріоритетів регіонів України, впровадження економіко-правових важелів успішного ведення санаторно-курортного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування санаторно-курортного іміджу регіонів України. У контексті цього окреслено структурну модель регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг (рис. 1).

Умовами сталого розвитку сфери санаторно-курортних послуг є: забезпечення координуючої ролі регіональних органів влади у реалізації санаторно-курортної політики із застосуванням принципів державно-приватного партнерства, організації наукових досліджень, розвитку людського потенціалу; концентрація ресурсів на пріоритетних завданнях розвитку сфери санаторно-курортних послуг; створення інформаційної системи у сфері санаторно-курортних послуг та її інтеграція до світової інформаційної мережі; удосконалення нормативно-правових актів з питань регулювання суспільних відносин у цій сфері; сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва; удосконалення на постійній основі бізнес-клімату та розвиток добросовісної конкуренції; розроблення стандартів відповідно до міжнародних норм; розвиток санаторно-курортних територій.

В умовах децентралізації влади сфера санаторно-курортних послуг набуває особливої ваги для розвитку як окремих регіонів, так і об'єднаних територіальних громад. Тенденції розвитку курортних послуг вказують на залежність їх від нормативно-правового поля, у якому вони функціонують.

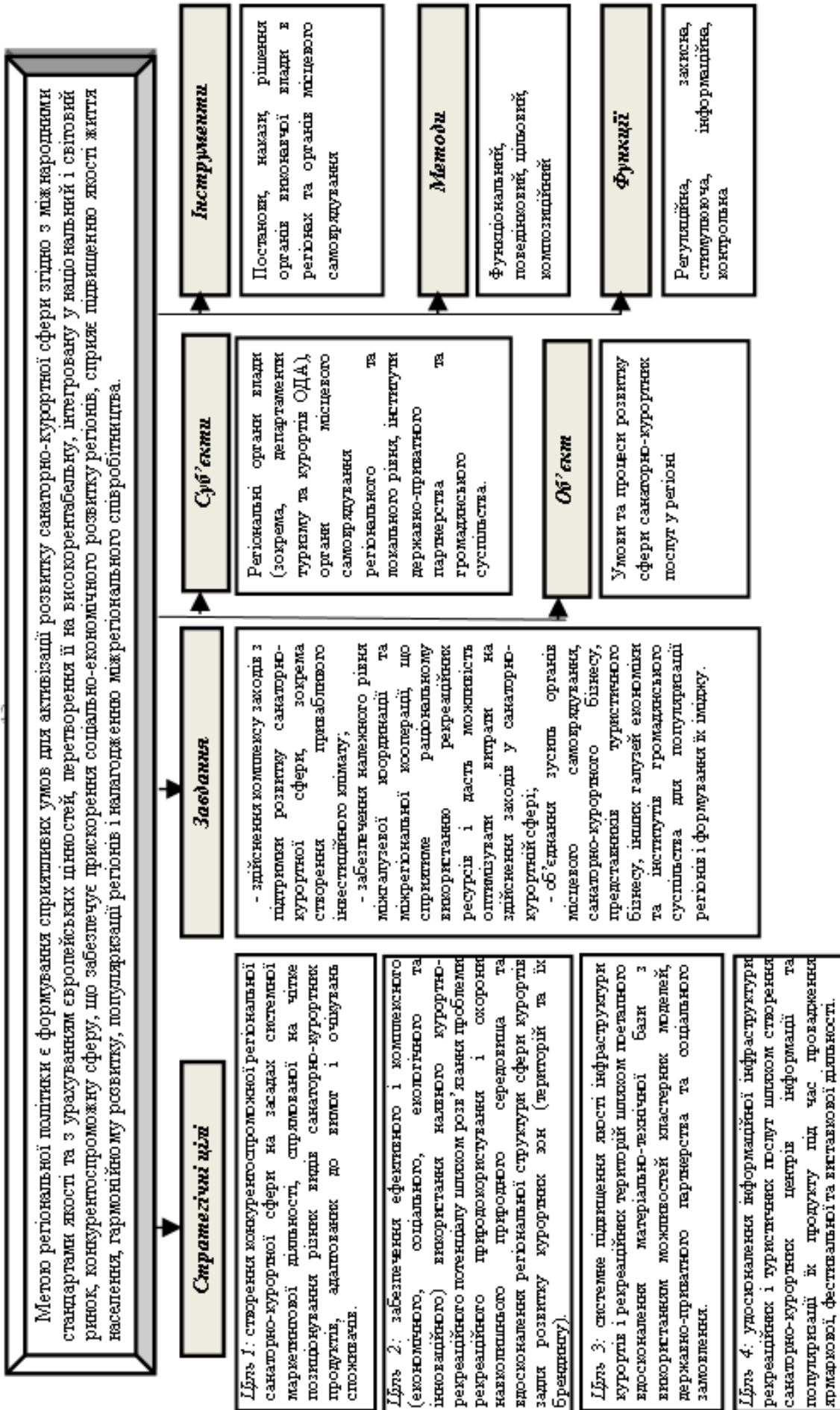

Рис. 1. Структурна модель регіональної політики розвитку санаторно-курортних послуг*

* Джерело: розроблено автором

Важливим чинником, що ускладнює процес ефективного проведення державної рекреаційно-туристичної політики, є недосконалість законодавчої бази України. Це стосується норм як загального, так і спеціального законодавств, що регулюють відносини у сфері рекреації та туризму. У «Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року» регламентовано, що стратегічною метою державної політики у сфері діяльності курортів є створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного на світовому ринку курортного продукту. Відтак, виникає необхідність формування органами влади регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг і скоординованого управління місцевими курортами в контексті покращення їх функціонування та розвитку.

У другому розділі *«Регіональні особливості та тенденції розвитку сфери санаторно-курортних послуг»* визначено тенденції її розвитку в Україні та охарактеризовано регіональні особливості, досліджено фактори формування конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг регіону.

Проведений аналіз розвитку сфери санаторно-курортних послуг доводить, що за досліджуваний період (1995-2017 рр.) в Україні сформувалась тенденція до скорочення кількості санаторно-курортних закладів (табл. 1).

У 2017 р. загальна кількість оздоровчих закладів знизилась, порівняно з 1995 р., на 49,6%, серед них санаторіїв – на 63,1%, зокрема дитячих – практично вдвічі (з 199 од. до 106 од.).

Наведені результати демонструють, що найбільше скорочення оздоровчих закладів відбулося серед пансіонатів з лікуванням і санаторіїв-профілакторіїв. З 1995 по 2017 рр. кількість перших зменшилась у 5,4 разу, а санаторіїв-профілакторіїв – у 8,7 разу. Детальний розгляд наведених параметрів у динаміці довів вагоме зниження кількості оздоровчих закладів, починаючи з 2014 р., на що, скоріш за все, вплинула політична та економічна ситуація, яка склалась в Україні. Завдяки розвитку приватизаційних процесів, кількість роздержавлених оздоровниць збільшилась, а кількість закладів державної та комунальної форм власності зменшилась. Звуження курортної мережі, процеси приватизації, політична ситуація вплинули і на темпи зниження кількості ліжко-місць та оздоровлених осіб, які за досліджуваний період зменшилися на 65,3% і 58,0%, відповідно.

У процесі аналізу тенденцій розвитку сфери санаторно-курортних послуг виявлено зменшення кількості працівників в оздоровчих закладах на 78 тис. осіб, або на 65,2%. Вагомою причиною звільнень було скорочення курортної мережі в Україні, а також падіння попиту на санаторно-курортні послуги у зв'язку із змінами порядку надання санаторно-курортних путівок, погіршення фінансового становища в самих оздоровчих закладах, неповне їх завантаження та не цілорічне функціонування.

Показники діяльності санаторно-курортних закладів України
у 1995-2017 рр.*

Показники	Рік	1995	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Кількість оздоровчих закладів, од.		3417	3245	3011	3012	2897	2154	1928	1863	1722	1695
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		5,0	11,9	11,9	15,2	37,0	43,6	45,5	50,0	50,4
2. Загальна кількість ліжок (місць), тис. од.		562	482	449	445	383	271	234	234	201	195
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		14,2	20,1	20,8	31,9	51,7	58,4	58,4	64,2	65,3
3. Чисельність оздоровлених, тис. осіб		3515	3267	2987	2942	2904	1952	1610	1483	1508	1476
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		7,1	15,0	16,3	17,4	44,4	54,2	57,8	57,1	58,0
4. Загальна кількість санаторіїв, од.		489	465	456	453	284	202	187	184	172	170
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		4,9	6,7	7,4	41,9	58,7	61,8	62,4	64,8	65,2
5. Кількість дитячих санаторіїв, од.		199	173	168	167	161	132	117	111	107	106
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		11,0	15,6	16,1	19,1	33,7	41,2	44,2	46,2	46,7
6. Кількість пансіонатів з лікуванням, од.		62	59	54	55	39	21	16	14	12	9
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		4,8	12,9	11,3	37,1	66,1	74,2	77,4	80,6	85,5
7. Кількість санаторіїв-профілакторіїв, од.		517	291	234	224	185	147	118	79	63	56
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x		43,7	54,7	56,7	64,2	71,5	77,2	84,7	87,8	89,2

*Джерело: розраховано автором на основі статистичних джерел

Виявлені тенденції підтверджуються і розрахованими коефіцієнтами функціонування санаторно-курортних закладів, що варіюють у межах від 6,38 в 2015 р. до 7,83 у 2008 р. (табл. 2).

Доведено, що попит на санаторно-курортні послуги залежить від цін на путівки оздоровчих закладів, на збільшення яких останніми роками вплинуло постійне здорожчання виробничих ресурсів, зокрема енергоносіїв.

Результати аналізу свідчать, що впродовж 2012-2017 рр. вартість ліжкодня зростала, середня вартість путівки набагато перевищувала мінімальну та середньомісячну заробітну плату пересічного українця впродовж усього досліджуваного періоду (рис. 2).

Проведене порівняння вартості путівки на санаторно-курортне лікування з мінімальним розміром пенсії та заробітної плати показує, що для купівлі

санаторно-курортної путівки необхідно було працювати в 2005 р. – 2,8 місяці, у 2010 р. уже – 2,5 місяці, а у 2017 р. – 1,2 місяця.

Таблиця 2

Коефіцієнти функціонування оздоровчих закладів України з врахуванням середньої тривалості оздоровлення, (2005-2017 рр.)*

Роки	Чисельність громадян, які скористалися санаторно-курортними послугами, тис. осіб	Місткість вітчизняних оздоровчих закладів – усього, тис. од.	Кількість місць у вітчизняних оздоровчих закладах, що не були задіяні з різних причин – усього, тис. од.	Середня тривалість лікування та оздоровлення в санаторно-курортних закладах, днів	Коефіцієнт функціонування санаторно-курортних закладів $K_{ф.с.-к.з.}$
2005	3267	482	54	14	6,83
2006	3278	482	49	14	6,85
2007	3486	466	50	14	7,54
2008	3592	462	46	13	7,83
2009	3122	453	47	13	6,95
2010	2987	449	48	13	6,71
2011	2942	445	45	13	6,66
2012	2904	383	43	19	7,63
2013	2152	331	35	18	6,54
2014	1610	234	29	18	6,93
2015	1483	234	29	17	6,38
2016	1508	201	23	17	7,55
2017	1495	196	22	17	6,77

*Джерело: розраховано автором на основі статистичних джерел

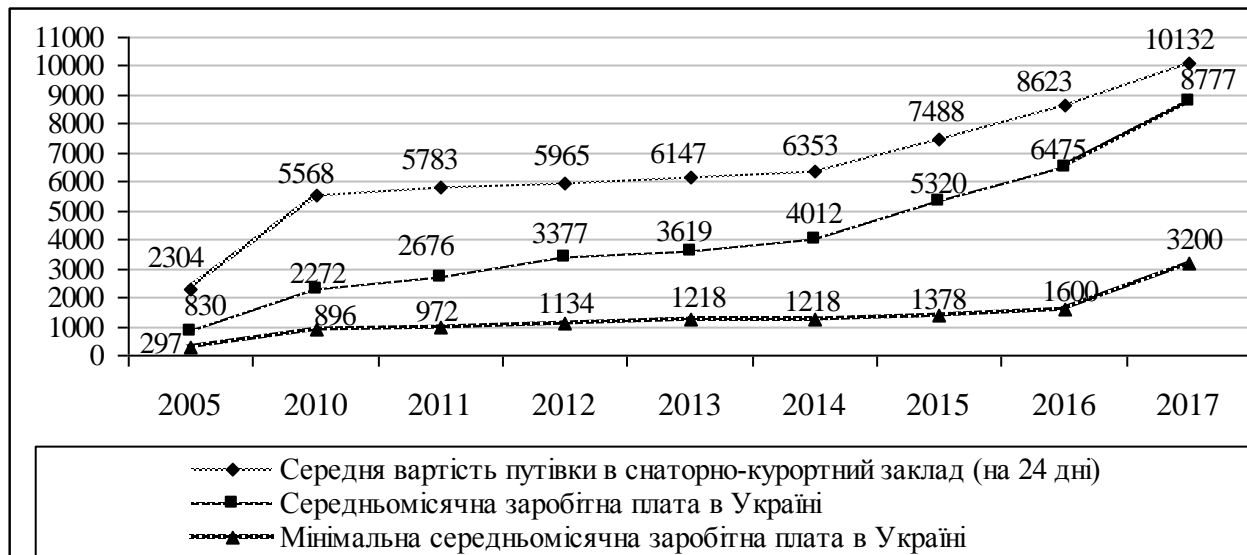

Рис. 2. Порівняння вартості путівки для отримання санаторно-курортних послуг з середньомісячною та мінімальною заробітною платою в Україні у 2005-2017 рр., грн*

*Джерело: розраховано автором на основі статистичних джерел

Показано, що на теренах України, залежно від регіональних особливостей, розміщені усі типи курортів: бальнеологічні, кліматичні,

бальнеокліматичні, кліматобальнеогрязеві, що дає можливість надавати широкий спектр санаторно-курортних послуг. Територіальне розташування тих чи інших курортних підприємств залежить від природних, економічних і просторових умов кожної місцевості (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл оздоровчих закладів за регіонами України, од. *

Регіони	2010 рік		2017 рік	
	кількість закладів тривалого перебування	з них санаторії	кількість закладів тривалого перебування	з них санаторіїв
Україна, усього	3011	456	1695	170
АР Крим	547	115	-	-
Вінницька	30	21	20	9
Волинська	65	6	76	4
Дніпропетровська	124	17	115	5
Донецька	347	15	74	6
Житомирська	20	6	13	3
Закарпатська	62	19	45	16
Запорізька	213	16	258	8
Івано-Франківська	36	11	30	7
Київська	80	13	60	6
Кіровоградська	41	3	21	2
Луганська	83	12	4	1
Львівська	102	47	56	33
Миколаївська	185	10	186	3
Одеська	424	35	350	21
Полтавська	29	13	31	9
Рівненська	22	9	12	3
Сумська	24	3	19	1
Тернопільська	18	10	11	3
Харківська	95	15	63	8
Херсонська	236	8	147	1
Хмельницька	17	14	16	8
Черкаська	60	9	44	3
Чернівецька	12	5	7	2
Чернігівська	37	7	17	1
м. Київ	49	15	20	7
м. Севастополь	24	2	-	-

- дані відсутні

*Джерело: розраховано автором на основі статистичних джерел

Аналіз наведених даних засвідчує, що в усіх регіонах України наявні санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Проте вища їх концентрація спостерігається в семи регіонах України, зокрема в АР Крим, Одеській, Донецькій, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській і Дніпропетровській областях. Найбільшу кількість санаторіїв зафіксовано в АР Крим, Львівській, Одеській, Вінницькій і Закарпатській областях.

Найменше санаторно-курортних та оздоровчих установ було розташовано у Житомирській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Чернівецькій,

Тернопільській областях, зокрема санаторіїв – у Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській і Черкаській областях. Розгалуженість рекреаційних закладів і нерівномірність їх розташування за регіонами визначено наявністю різних природних лікувально-оздоровчих ресурсів.

Порівнюючи чисельні зміни оздоровчих закладів, зокрема санаторіїв, протягом шести років, можна констатувати факт зменшення по всіх групах у більшості регіонів, що є наслідком негативних соціально-економічних і політичних процесів у нашій країні. Станом на 2017 р. за найбільшою кількістю оздоровчих закладів у першу п'ятірку входять Одеська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська та Дніпропетровська області. За чисельністю санаторіїв у цей рік регіони розміщуються наступним чином: Львівська, Одеська, Закарпатська, Вінницька та Полтавська, Харківська, Хмельницька і Запорізька області.

Задля визначення впливу регіональних особливостей на формування сфери санаторно-курортних послуг виділено 20 основних курортів з різними природно-лікувальними ресурсами та медичним профілем. Шляхом групування за характером природних лікувальних факторів досліджуваних курортів вивчено вплив природних, економічних і просторових умов на їх функціонування.

З метою підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг досліджено вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на розвиток сфери санаторно-курортних послуг, зокрема чинників попиту. Для оцінювання ринкового середовища надання санаторно-курортних послуг використано SWOT-аналіз і PEST-аналіз на прикладі ринку санаторно-курортних послуг Вінницької області. За результатами PEST-аналізу ринку санаторно-курортних послуг відзначено домінуючу перевагу слабких сторін відносно сильних, проте за показниками бальної оцінки переважають можливості над загрозами.

У третьому розділі **«Маркетингові інструменти підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг у регіонах»** вивчено соціаль медіа маркетинг і бренд-підхід у забезпеченні конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг на регіональному рівні, визначено парадигму системно-рефлексивного маркетингу як інструменту активізації їх конкурентоспроможності.

На основі досліджених тенденцій розвитку сфери санаторно-курортних послуг запропоновано стратегію інтенсивного розвитку з елементами економії і використанням засад диференційованого маркетингу. Зазначена стратегія передбачає використання маркетингових інструментів, зокрема соціаль медіа маркетингу як особливого інструменту інтернет-маркетингу, що підвищує популяризацію і забезпечує просування санаторно-курортних послуг на регіональному рівні за рахунок використання соціальних медіа, контент яких виникає і поновлюється за рахунок їхніх відвідувачів, сприяючи тим самим підвищенню конкурентоспроможності оздоровчих послуг на ринку.

Зважаючи на розпорошеність по всій території країни дестинацій санаторно-курортних послуг і низький рівень проведення дієвої промоційної

політики, наступним маркетинговим інструментом у дослідженні обрано брендинг санаторно-курортних послуг регіону. У межах цього процесу для поодиноких брендів і суббрендів доцільно продукувати спільну політику управління, що сформована на концепції архітектури бренду й створення інтегрованого бренду. На основі проведеного маркетингового дослідження регіонального ринку санаторно-курортних послуг на прикладі чотирьох регіонів визначено вплив брендингу на формування лояльності споживачів до відомих брендів. Так, рівень лояльності становив 78% у Закарпатській, 72% у Вінницькій, 71% у Львівській та 69% у Херсонській областях (рис. 3).

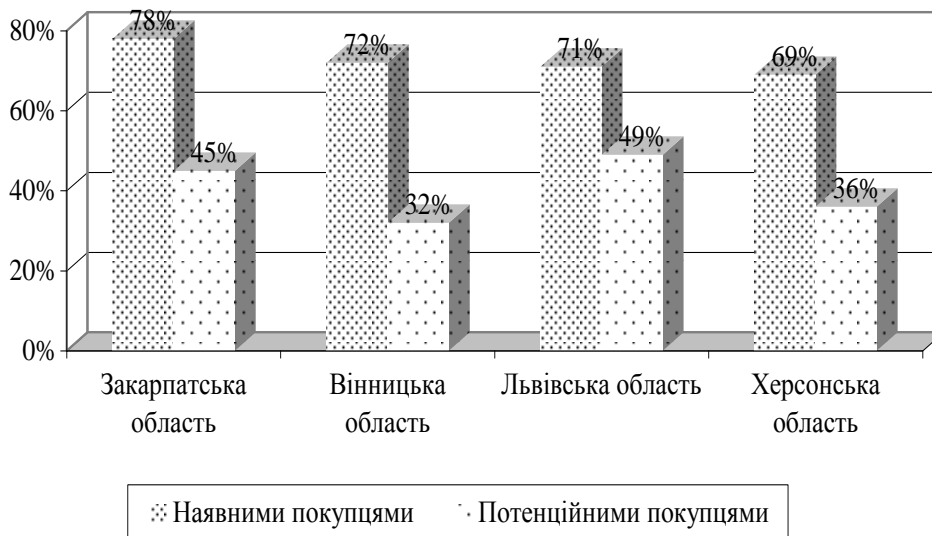

Рис. 3. Рівень лояльності респондентів (наявних і потенційних споживачів) до обраних брендів у регіонах, %*

*Джерело: розраховано автором на основі проведеного маркетингового дослідження

Доведено, що в перспективі розширити частку ринку за рахунок переходу клієнтів зі статусу потенційних до реальних деяким брендам буде складно, оскільки показник довіри до них у цій групі нижчий за 50%, що засвідчує низький попит на послуги. Серед чинників впливу на ставлення споживачів до санаторно-курортних послуг враховано їхню якість, асортимент, доступність ціни, рівень обслуговування, акційні пропозиції, комплекс додаткових послуг, імідж бренду та систему інфраструктурних комунікацій.

Дієвим маркетинговим інструментом, що забезпечує конкурентоспроможність санаторно-курортних послуг на регіональному ринку за рахунок зниження невизначеності й покращення прогнозованості бізнес-процесів шляхом передавання достовірної та точної інформації, впливу на поведінку споживачів в умовах конкурентного ринкового середовища, коригування споживчої поведінки і формування нових купівельних стратегій є системно-рефлексивний маркетинг. Запропоновано схему управління системно-рефлексивним маркетингом на підприємствах регіону (рис. 4), що сприятиме зростанню показників ефективності їх діяльності, а в підсумку забезпечить розвиток сфери санаторно-курортних послуг у регіонах розміщення.

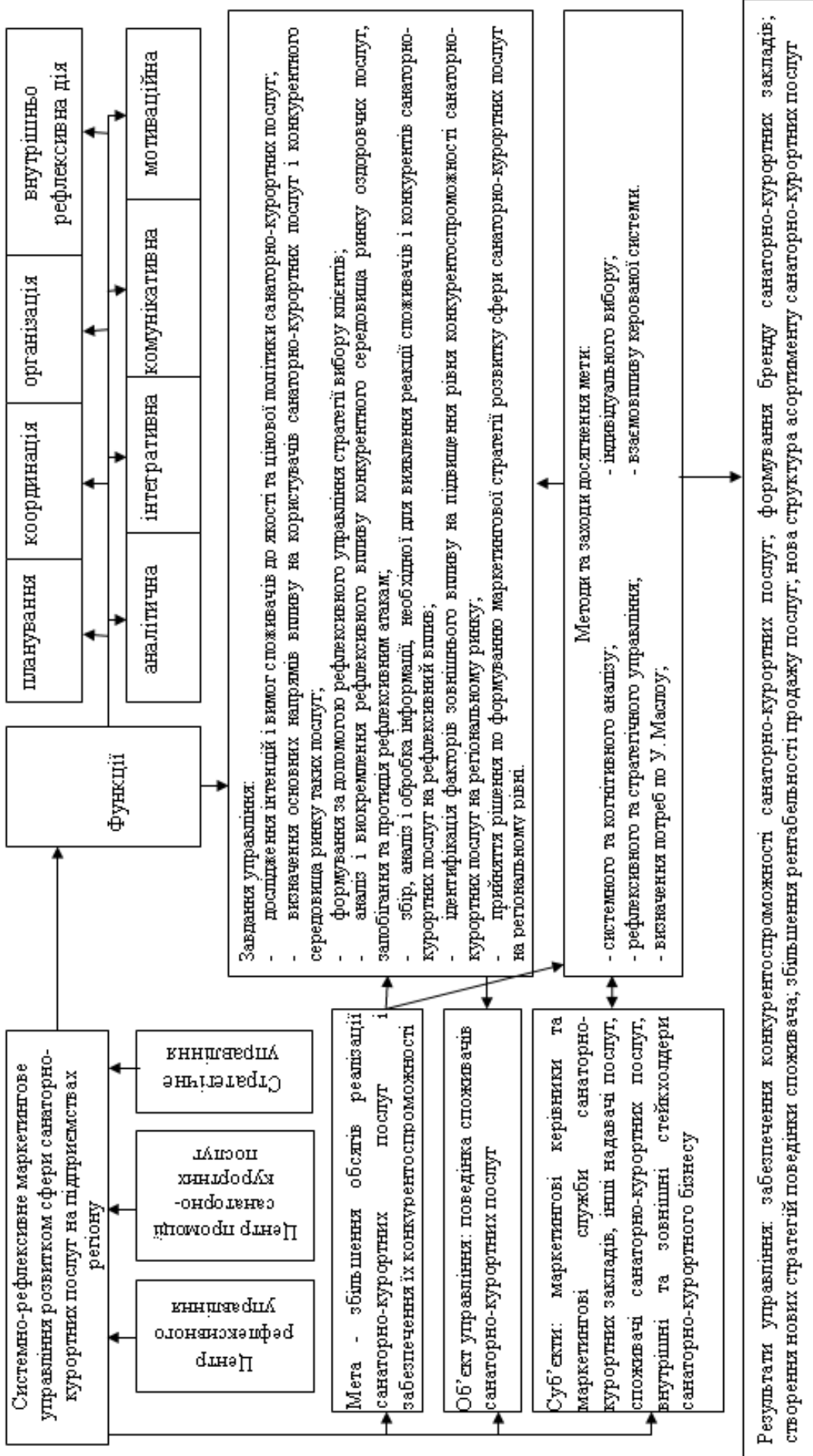

Рис. 4. Комплексна схема управління системно-рефлексивним маркетингом розвитку сфери санаторно-курортних послуг підприємств у регіоні в контексті забезпечення їх конкурентоспроможності*

*Джерело: розроблено автором

У четвертому розділі «*Економіко-математичний інструментарій формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг*» проведено кластеризацію санаторно-курортних послуг України у регіональному зрізі. За допомогою засобів кореляційно-регресійного аналізу змодельовано вплив певних чинників на розвиток регіональної діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів, зроблено оцінку ефективності сфери санаторно-курортних послуг регіону та окреслено заходи щодо її підвищення.

Для оцінювання регіональної варіативності діяльності продуцентів санаторно-курортних і оздоровчих послуг загалом і, зокрема, послуг санаторіїв, вибудовано систему з 14-ти показників, об'єднаних у 5 блоків, які характеризують інфраструктуру, трудовий потенціал, діяльність у господарській, соціальній і зовнішньоекономічній площинах. Засобами кластерного аналізу доведено, по-перше, що регіони України за рівнем розвитку ринку послуг санаторіїв у 2017 р. структуруються у розрізі шести кластерів, за рівнем розвитку санаторно-курортних і оздоровчих послуг – у три; по-друге, що досліджувана сукупність у регіональному вимірі є неоднорідною за значенням як інтегрального показника розвитку ринку послуг санаторіїв ($v_{\sigma}=48,4\%$), так і показника ринку послуг санаторно-курортних і оздоровчих закладів ($v_{\sigma}=88,2\%$). Водночас визначено асиметричність розподілу регіонів України за розвитком санаторно-курортних послуг (рис. 5).

Рис. 5. Розподіл регіонів України за рівнем розвитку сфери санаторно-курортних та оздоровчих послуг*

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

*Джерело: розраховано автором

Для виявлення впливу детермінант на доходи (Y) санаторно-курортних і оздоровчих закладів у регіонах виокремлено та досліджено їх кореляційні поля, побудовано парні моделі регресії ($Y = -8663 + 0,22049 \times x_3$, $R^2 = 0,787$; $Y = 32756 + 1,7069 \times x_2$, $R^2 = 0,525$; $Y = 61162 + 11191,3 \times x_1$, $R^2 = 0,395$), на основі яких визначено, що кожна додаткова тисяча ліжко-днів у санаторно-курортних і оздоровчих закладах (x_3) приносить понад 220 тис. грн доходу від наданих ними послуг, кожна додаткова особа, розміщена у санаторно-курортних і оздоровчих закладах (x_2), – близько 1,7 тис. грн, кожен додатковий працюючий санаторно-курортний і оздоровчий заклад (x_1) – у середньому 11,2 млн грн.

За допомогою побудованого множинного рівняння регресії доходів санаторно-курортних і оздоровчих закладів регіону ($Y = -19380 + 0,106 \times x_1 - 0,229 \times x_2 + 1,329 \times x_3 + 0,477 \times x_4 - 0,344 \times x_5$; $R^2 = 0,914$; $F = 0,914$; x_4 – фактичні витрати на один день перебування за рік, грн; x_5 – частка лікарів серед працівників) доведено синергетичні ефекти від розширення мережі закладів, їх пропускної здатності, потоку пацієнтів, фінансового забезпечення, якості трудового потенціалу.

Аналіз розвитку сфери санаторно-курортних послуг на прикладі курорту Хмільник Вінницької області з позицій результативності самого санаторно-курортного закладу продемонстрував зменшення значення інтегрального показника в динаміці, що свідчить про зниження ефективності надання санаторно-курортних послуг (табл. 4).

Таблиця 4

Оцінка ефективності надання санаторно-курортних послуг оздоровчими закладами курорту Хмільник Вінницької області*

Санаторно-курортні заклади	Коефіцієнт ефективності надання санаторно-курортних послуг						
	Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Санаторій «Медичний центр реабілітації залізничників Південно-Західної залізниці»		0,653	0,675	0,610	0,562	0,566	0,572
2. Медичний реабілітаційний центр «Південний Буг» МВС України		0,615	0,624	0,784	0,523	0,523	0,525
3. Санаторій «Радон»		0,619	0,613	0,508	0,465	0,435	0,441
4. Центральний військовий клінічний санаторій «Хмільник»		0,605	0,586	0,545	0,549	0,566	0,577
5. Дочірнє підприємство ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» ЛОЗПУ «Клінічний санаторій «Хмільник»		0,653	0,681	0,604	0,606	0,608	0,610
6. ТзОВ «Санаторій Поділля»		0,668	0,661	0,583	0,564	0,551	0,552
7. ТзОВ Санаторій «Березовий гай»		0,569	0,543	0,490	0,432	0,406	0,412
У межах курорту «Хмільник»		0,626	0,626	0,589	0,529	0,522	0,525

*Джерело: розраховано автором на основі бухгалтерської звітності санаторно-курортних закладів

Проведена оцінка розвитку сфери санаторно-курортних послуг демонструє, що піднесення активності оздоровчих закладів можливе завдяки

реалізації сукупності дій на мікро-, мезо- та макрорівнях. У результаті здійсненого аналізу сформована модель на основі взаємодії оздоровчих закладів, підтримки регіональних і місцевих органів влади, державного регулювання. Ця модель комплексно враховує всі складові, зокрема фактори, методи й інструменти, напрями, шляхи, заходи та дії, систему показників-індикаторів у площині кінцевого результату – покращення ефективності функціонування і розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

У п'ятому розділі *«Напрями формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг»* досліджено можливість імплементації міжнародного досвіду формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг, розроблено концептуальні засади вдосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг регіонів і запропоновано інструменти й напрями реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг у контексті децентралізації влади.

На основі проведених досліджень окреслено напрями активізації регіонального розвитку сфери санаторно-курортних послуг, серед яких визначено імплементацію міжнародного досвіду державної підтримки на основі впровадження управлінських рішень, апробованих світовою практикою, використання інструментарію державної підтримки з огляду на розвиток децентралізаційних процесів, розроблення спеціальних антикризових програм, що мінімізують шкідливі наслідки діяльності санаторно-курортних закладів, а також негативні дії глобальних викликів, створення умов, які сприятимуть залученню інвестицій у санаторно-курортну діяльність.

Серед економічних важелів запропоновано податкові пільги, зокрема зниження податкового навантаження на санаторно-курортні заклади та пільгову передачу у довгострокову (на термін до 49 років) оренду земельних ділянок під будівництво нових санаторно-курортних закладів та інших об'єктів інфраструктури. Особливо відзначено доцільність стимулювання диверсифікації курортного продукту в частині розроблення та просування нових лікувально-оздоровчих програм, розвиток технологічної бази санаторно-курортної діяльності на інноваційній основі, доступ до отримання пільгових кредитів, які націлені на надання санаторно-курортних послуг за спеціальними програмами.

Задля вдосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг регіонів розроблені концептуальні засади, що передбачають комплекс заходів і передумов (рис. 6). Основною метою втілення концептуальних засад є підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних і оздоровчих послуг, розвиток регіональних і міжнародних ринків на основі визначення цільових орієнтирів управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг. Серед важливих напрямів реалізації концептуальних засад удосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг за умов децентралізації доцільно виокремити впровадження аутентичного управління, яке ґрунтується на врахуванні специфічних рекреаційних можливостей регіонів, та формування і розвиток інноваційних секторів ринку шляхом включення до санаторно-

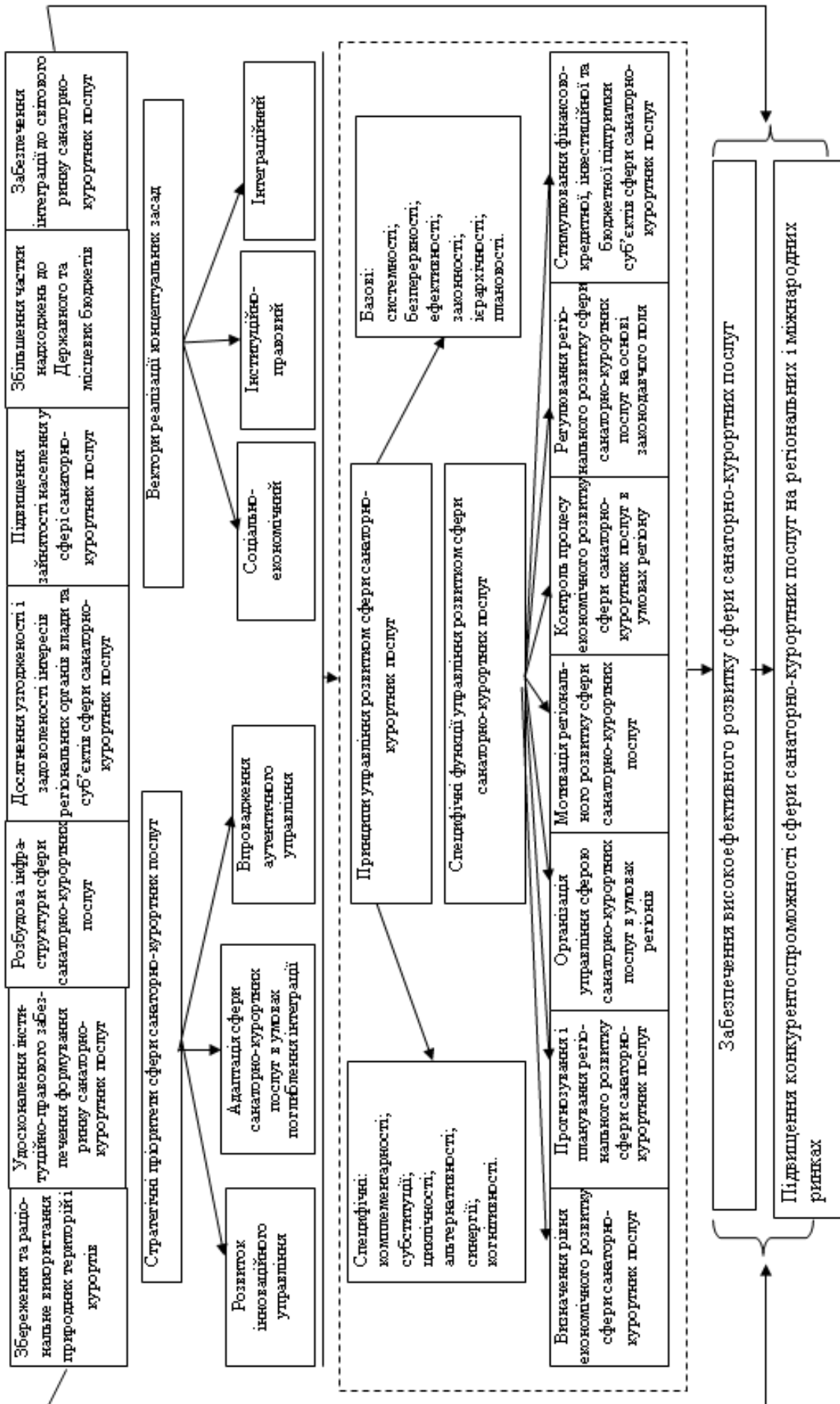

Рис. 6. Концептуальні засади вдосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг регіонів
 *Джерело: розроблено автором

курортної індустрії нетрадиційних для рекреаційного туризму в Україні міст – промислових регіонів, відновлення занедбаних курортних об'єктів.

Запропоновані цільові орієнтири, стратегічні пріоритети та вектори реалізації концептуальних засад являють собою взаємообумовлені елементи, які у своїй комплементарній обопільності створюють змістовне наповнення, що представляє складну багатоаспектну гетерогенну систему. Гетерогенність структури визначається присутністю неоднорідних компонентів і параметрів, які, з одного боку, засвідчують власну неоднорідність, а, з іншого, за рахунок своєї комплементарності та реалізації, забезпечують досягнення основної мети – підвищення конкурентоспроможності сфери санаторно-курортних послуг.

З метою успішної реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг окреслено модель консолідації зусиль державних, регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування за допомогою форм, методів та інструментів, які направлені на покращення роботи закладів сфери санаторно-курортних послуг, забезпечення їх конкурентоспроможності, формування інвестиційної привабливості оздоровчих закладів при максимально ефективному використанні внутрішніх і залученні зовнішніх ресурсів, що вплине на процес економічних, соціальних, екологічних та інших позитивних змін у регіонах країни.

Стійкий розвиток сфери санаторно-курортних послуг окреслено як один з головних цільових орієнтирів регіональної політики в межах децентралізаційних процесів. У контексті цього визначено доцільність запровадження економічних інструментів стимулювання розвитку сфери санаторно-курортних послуг із застосуванням інноваційних управлінських підходів, які мають передбачати, зокрема, широку модернізацію наявного курортного потенціалу на основі реалізації ефективних програм державно-приватного партнерства.

Запропоновано шляхи розвитку сфери санаторно-курортних послуг на довгостроковий період, якими передбачено заходи, спрямовані на досягнення стратегічних орієнтирів функціонування санаторно-курортних і оздоровчих закладів.

Метою цих заходів є формування конкурентоспроможних санаторно-курортних послуг, які б задовольняли потреби і вимоги споживачів в оздоровленні та відпочинку, враховуючи європейський досвід, створювали спеціальні умови для активізації курортної діяльності у відповідності з міжнародними стандартами якості, що забезпечуватиме соціально-економічний розвиток регіонів, сприятиме підвищенню зайнятості населення. Встановлено, що для освоєння запропонованих напрямів розвитку сфери санаторно-курортних послуг необхідне забезпечення ефективною взаємодією правових, організаційних, економічних і фінансових інструментів впливу регіональної політики на покращення діяльності оздоровчих закладів на всіх рівнях органів влади.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано шляхи розв'язання важливої науково-прикладної проблеми – розроблення теоретико-методологічних засад, методичного забезпечення та науково-практичних підходів до формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг. Висновки концептуального, теоретико-методологічного та науково-практичного характеру зводяться до такого.

1. Пошук економіко-інноваційних підходів до формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг зумовив необхідність дослідження наявних теорій і концепцій функціонування сфери санаторно-курортних послуг, обґрунтування науково-теоретичних підходів і прикладних аспектів цих процесів у сучасних умовах поглиблення ринкових перетворень і формування відносин у контексті децентралізації влади. На основі цього дослідження встановлено, що розвиток санаторно-курортної сфери полягає у систематичній діяльності санаторно-курортних закладів із застосуванням новітніх технологій і наявних природно-лікувальних ресурсів для створення конкурентоспроможної санаторно-курортної послуги задля задоволення потреби споживачів.

2. Доведено, що регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг за ієрархічним рівнем управлінського впливу формується на регіональному та місцевому рівнях. Регіональна політика є системою, яка включає дії та цілі, методи та інструменти, спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів та їх внутрішніх інтересів, враховуючи історичну, етнічну, економічну, соціальну і екологічну специфіку територій. Виходячи з об'єкта дослідження, окреслено поняття «регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг».

3. Завдяки визначенню природно-ресурсних чинників формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг і обґрунтуванню ресурсного потенціалу оздоровниць, до складу якого належать рекреаційні, матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та використовуються для прямого й опосередкованого споживання, а також надання оздоровчих послуг, окреслено інноваційний потенціал санаторно-курортних закладів. У межах природних рекреаційних ресурсів у дослідженні виокремлено кліматичні, ландшафтні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші компоненти як основні складові формування санаторно-курортних продуктів, що мають споживчу вартість, використовуються як засоби виробництва і предмети споживання для надання курортних послуг, оздоровлення населення й підвищення якості життя. У результаті дослідженого у дисертації розроблено теоретико-методологічні засади формування регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

4. Виявлено, що внаслідок децентралізації влади відбуваються зміни в розвитку санаторно-курортної сфери. Невідповідність між ринковими

механізмами і діяльністю санаторно-курортних закладів з їх соціальною спрямованістю створює все більші проблеми в оздоровленні населення країни. Дослідження регіональних тенденцій розвитку сфери санаторно-курортних послуг, що склались у процесі її функціонування (адже економічні, природні та просторові регіональні умови по-різному впливають на продукування курортних послуг і їх реалізацію), переконливо доводять, що за досліджуваній період в Україні скоротилась кількість санаторно-курортних закладів, зокрема: дитячих санаторіїв, пансіонатів з лікуванням і санаторіїв-профілакторіїв. Найвагоміше зменшення кількості оздоровчих закладів відбувалось з 2014 р., причиною чого є політична ситуація в країні.

5. Для підвищення конкурентоспроможності сфери санаторно-курортних послуг у межах регіональної політики, вивчаючи зарубіжний досвід регулювання розвитку, доцільне впровадження управлінських рішень, основою формування яких є комплексний аналіз зовнішніх факторів впливу на заклади рекреації. Узагальнивши сукупність факторів впливу на забезпечення та підвищення рівня конкурентного потенціалу сфери санаторно-курортних послуг у регіональному аспекті, запропоновано власний підхід до їх класифікації з виокремленням сезонності споживання санаторно-курортних послуг і поведінки споживачів, що зумовлена попитом і пропозицією. За результатами проведеного оцінювання ринкового становища сфери санаторно-курортних послуг регіону на основі SWOT-аналізу і PEST-аналізу визначено стратегію інтенсивного розвитку сфери санаторно-курортних послуг з елементами економії, побудовану на засадах диференційованого маркетингу, яка передбачає вибір кількох сегментів ринку з використанням маркетингових інструментів та інтенсифікації наявних ресурсів, що дозволить зберегти санаторно-курортним закладам частку на загальнонаціональному ринку і підвищити ефективність діяльності та рівень конкурентних переваг.

6. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій та інтенсивного використання інтернет-систем одним з важливих маркетингових інструментів забезпечення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг регіону визначено соціаль медіа маркетинг і його тренди: цифровий маркетинг, сайт, контент-маркетинг, відео-контент, соціальні новини, база споживачів, соціальні вкладки, веб-форуми та E-mail-маркетинг. Результати дослідження доводять, що серед вагомих переваг соціаль медіа маркетингу (за важливістю в сприянні розвитку санаторно-курортних послуг на регіональному рівні), є залучення додаткових споживачів і збільшення продажів, розширення цільового сегменту, покращення та захист іміджу суб'єктів надання санаторно-курортних послуг, збільшення трафіку, зниження витрат на маркетинг і формування зворотного зв'язку із споживачами. Серед найбільш ефективних засобів підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг визначено брендинг, як інструмент маркетингу, що є однією з основних умов розвитку локального ринку оздоровчих послуг за умов сьогодення і передбачає планування та впровадження комплексу заходів щодо створення торгової марки санаторно-курортних послуг, трансформації її у бренд для формування бажаних асоціативних вражень із забезпеченням очікуваних переваг у споживачів.

Політика впровадження брендингу санаторно-курортних послуг регіонального ринку побудована на концепції архітектури бренду DESTINACIJA, процес формування якого представлений п'ятьма послідовними етапами: позиціонування, створення стратегії, розробка ідеї, пошук імені та тестування, а основними маркетинговими комунікаційними технологіями його просування є пряма та не пряма реклама, паблік рілейшнз.

7. В умовах посилення конкуренції, розвитку та швидкої передачі нових технологій одним з провідних інструментів формування конкурентної перспективи оздоровчих закладів стає стратегічний маркетинговий підхід до ведення ринкової діяльності, де маркетинг, як нова парадигма управління бізнесом, з врахуванням інтересів споживачів, базуванням на основі інноваційної виробничої діяльності і, відповідно, залученням функції продажів, забезпечує просування створених санаторно-курортних послуг у контексті інтересів всіх сторін. Під час дослідження визначено переваги маркетингового стратегічного управління у сфері санаторно-курортних послуг, до яких належать здатність швидкого реагування на зміну попиту з системи пасивних до активних дій, координацію основних напрямів розвитку відповідно до змін смаків та уподобань споживачів з можливістю одержання належного рівня прибутку, кількісне та якісне оцінювання їхньої ефективності, можливість зосередження діяльності рекреаційних закладів регіону на ефективних і пріоритетних видах оздоровчих послуг.

8. У роботі сформовано систему різновагових показників-стимуляторів регіонального середовища сфери санаторно-курортних послуг, об'єднаних у п'ять блоків, які характеризують інфраструктурний, трудовий, діяльнісний, соціальний, зовнішньоекономічний виміри цієї сфери. Застосування інструментарію кластерного аналізу й багатовимірних інтегральних оцінок дозволило згрупувати та здійснити ранжування регіонів України за станом розвитку ринку санаторно-курортних послуг у двох зрізах: послуг санаторіїв і послуг санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Встановлено, що активізація розвитку регіональних ринків санаторно-курортних послуг тяжіє до морських регіонів (Одеська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області) та усталених курортних зон (Львівська, Закарпатська, Вінницька та Полтавська області). Висока регіональна варіація узагальнених оцінок сформованої системи показників і від'ємне значення середніх центрованих балів атрибутивних розподілів регіонів за станом розвитку послуг санаторіїв і послуг санаторно-курортних та оздоровчих закладів вказують на необхідність спрямування регіональної політики у площину згладжування регіональних диспропорцій, асиметрій та ефективізації розвитку ринку санаторно-курортних послуг.

9. Застосування економетричного аналізу дозволило виокремити основні детермінанти регіонального характеру, які виявляють вплив, по-перше, на доходи санаторно-курортних та оздоровчих закладів і, по-друге, на кількість проведених у них ліжко-днів. Емпіричне дослідження кореляційних полів визначених детермінантів, побудова парних і множинних моделей регресії послугували підґрунтям для аргументування синергетичних соціально-

економічних ефектів від чинників, пов'язаних з розширенням мережі закладів санаторно-курортної сфери, збільшенням їх пропускної здатності та підвищенням якості трудового потенціалу. Засобами динамічного моделювання доведено, що трансформаційні процеси останніх десятиліть спричиняють згортання діяльності санаторіїв-профілакторіїв, звуження мережі та розукрупнення закладів, продукуючих санаторно-курортні послуги.

10. На основі використання інтегральних показників та анкетного опитування в дослідженні проведена економічна оцінка ефективності надання санаторно-курортних послуг, яка охоплює визначення ефективності окремих санаторно-курортних закладів, ефективності функціонування курорту регіону та оцінку санаторно-курортних послуг споживачами. Отримані дані засвідчили, що оцінка ефективності надання санаторно-курортних послуг є не високою, це потребує заходів і методів її покращення. Піднесення продуктивності функціонування оздоровчих закладів і розвитку сфери санаторно-курортних послуг можливе завдяки реалізації сукупності дій на мікро-, мезо- та макрорівнях, які запропоновані у вигляді розробленої моделі, що базується на трьох блоках складових, пов'язаних з діяльністю оздоровчих закладів і наданням санаторно-курортних послуг, з економічною підтримкою регіональних і місцевих органів влади в умовах децентралізації та державним регулюванням розвитку цієї сфери в регіонах. Запропонована модель дає змогу теоретично обґрунтувати положення щодо продуктивності та розвитку санаторно-курортної галузі, визначити роль у цьому процесі самих оздоровчих закладів, регіональної і місцевої влади, держави, як одного з головних учасників економічного регулювання. Практична цінність наведеної парадигми полягає у наданні інструментарію для здійснення економічного регулювання підвищення ефективності та розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

11. Запропоновано напрями державної підтримки розвитку сфери санаторно-курортних послуг на регіональному рівні в контексті міжнародного досвіду, які враховують розвиток децентралізаційних процесів і включають створення особливих економіко-правових (привабливих) умов здійснення господарської діяльності та умов для покращення інвестиційного клімату, податкові пільги, розроблення інноваційних регіональних програм і фінансування окремих інфраструктурних проектів на курортних територіях регіону, що дозволить пом'якшити негативні наслідки діяльності суб'єктів господарювання в цій сфері, збільшити їх ефективність, сприятиме покращенню інвестиційної привабливості і посиленню конкурентоспроможності на вітчизняних і міжнародних ринках.

12. Доведено, що система управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг у регіонах потребує модернізації для підвищення її ефективності та якості. Формування та реалізація концепту можливі лише за умови комплексного підходу з урахуванням інституційно-правового, соціально-економічного, інтеграційного та просторового середовищ регіонів, а також децентралізаційних процесів, які відбуваються в державі. Досягнення мети концепту ґрунтується на визначенні цільових орієнтирів управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг, які передбачають удосконалення

нормативно-правової бази та здійснення гармонізації українського законодавства у сфері санаторно-курортних послуг з законодавством країн-членів ЄС. Визначені та запропоновані цільові орієнтири, стратегічні пріоритети і вектори реалізації концептуальних засад становлять собою взаємообумовлені елементи, які у своїй компліментарній взаємодії створюють змістовне наповнення їх архітекτονіки, що представляє складну поліаспектну гетерогенну систему.

13. Доведено, що в умовах децентралізації влади стійкий розвиток сфери санаторно-курортних послуг має стати одним з пріоритетних напрямів соціально-економічної політики в регіонах із застосуванням інноваційних управлінських підходів, спрямованих на адаптацію курортної сфери до наявних викликів, забезпечення гармонійного розвитку курортних закладів на основі інтересів різних суб'єктів, а також на раціональне використання, збереження та примноження курортного потенціалу. Запропоновано основні заходи регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг на довгострокову перспективу, метою реалізації яких є створення на внутрішньому ринку конкурентоспроможного санаторно-курортного продукту, здатного максимально задовольнити потреби населення в оздоровленні та відпочинку, і формування сприятливих умов для активізації курортної діяльності, відповідно до міжнародних стандартів якості з урахуванням європейського досвіду, а також перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу послуг, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів, сприяє підвищенню зайнятості та якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації громад. Для вдосконалення регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг запропоновано модель співпраці санаторно-курортного бізнесу, органів місцевого самоврядування, інфраструктурного та інституційного середовищ у регіоні на основі ефективної взаємодії правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів регулювання діяльності оздоровчих закладів на регіональному рівні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Галаченко О.О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг: регіональний аспект: монографія. Львів: Вид-во ПП «Арал», 2017. 360 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Галаченко О.О. Розвиток санаторно-курортного сектору як фактор зростання соціально-економічного становища регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.** НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. І.М. Долішнього НАНУ». Львів, 2014. Вип. 6 (110). С. 304-310.

* Статті у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

3. Галаченко О.О. Засади формування механізму реалізації курортних послуг в умовах конкуренції. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр.* НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. І.М. Долішнього НАНУ». Львів, 2015. Вип. 6 (116). С. 99-101.

4. Галаченко О.О. Наукові засади регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2015. № 12 (175). С. 190-195.

5. Галаченко О.О. Соціальне страхування як інструмент розвитку санаторно-курортних підприємств України. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2016. № 5 (180). С. 43-45.

6. Галаченко О.О., Васильчак С. В. Оцінка виробничого потенціалу санаторно-курортних підприємств в розрізі туристичних регіонів. *Економічний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди»*: зб. наук. пр.* Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 29/2. С. 134-138. *Особистий внесок здобувача: проведено оцінку виробничого потенціалу санаторно-курортних підприємств в розрізі туристичних регіонів.*

7. Галаченко О.О. Маркетингові інструменти розвитку санаторно-курортних підприємств регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2016. № 9 (184). С. 133-136.

8. Галаченко О.О. Регіональна політика розвитку санаторно-курортного послуг: теоретичний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр.* НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. І.М. Долішнього НАНУ». Львів, 2016. Вип. 6 (122). С. 64-66.

9. Галаченко О.О., Вівчарук О.М. Передумови розвитку санаторно-курортних закладів України в регіональному аспекті. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр.* НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. І.М. Долішнього НАНУ». Львів, 2016. Вип. 4 (120). С. 53-55. *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз та визначено передумови розвитку санаторно-курортних закладів України за регіонами.*

10. Галаченко О.О. Регіональна політика розвитку санаторно-курортних закладів. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. праць. Київ, 2016. № 11 (186). С. 68-70.

11. Галаченко О.О. Санаторно-курортні послуги: особливості та проблеми реалізації. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету: Серія: економічні науки**. Мелітополь, 2016. № 3 (32). С. 57-62.

12. Галаченко О.О. Підходи до формування структури регіональної політики розвитку санаторно-курортної сфери. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. праць. Київ, 2017. № 1 (188). С. 76-79. *Особистий внесок здобувача: визначено підходи до формування структури регіональної політики розвитку санаторно-курортної сфери.*

13. Галаченко О.О. Фінансове забезпечення сфери санаторно-курортних послуг у регіонах України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету: Серія: економічні науки**. Мелітополь, 2017. № 1-2 (33-34). С. 188-193.

14. Галаченко О.О., Васильчак С.В., Стручок Н.М. Стратегічне управління санаторно-курортними закладами в регіонах як складова національної економічної безпеки. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2017. № 4 (191). С. 84-88. *Особистий внесок здобувача: визначено напрями стратегічного управління санаторно-курортними закладами в регіонах та визначено їх як складову національної економічної безпеки.*

15. Галаченко О.О. Регіональні особливості сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізації влади. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*, 2017. Вип. 12. Т. 2. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, С. 186-191.

16. Галаченко О.О., Замрій О.М. Стратегії розвитку санаторно-курортних закладів на регіональному ринку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»**, 2017. Вип. 1 (49). Т. 2. Ужгород. С. 139-142. *Особистий внесок здобувача: розроблено та запропоновано стратегію розвитку санаторно-курортних закладів на регіональному ринку.*

17. Галаченко О.О. Сучасний стан та регіональні особливості розвитку сфери санаторно-курортних послуг. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2017. № 9 (196). С. 96-102.

18. Галаченко О.О. Кластерний аналіз регіонів України за рівнем розвитку ринку послуг санаторіїв. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2017. № 11 (198). С. 117-123.

19. Галаченко О.О. Парадигма системно-рефлексивного маркетингу як інструмент підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг в умовах регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. пр. Київ, 2017. № 12 (199). С. 206-212.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

20. Галаченко А.А. Оценка экономического положения курортного потенциала Украины. *Карельский научный журнал. «НП ОДПО Институт направленного профессионального образования»*. Тольятти: Типогр. «Полиар Плюс», 2015. № 4 (13). С. 72-75.

21. Halachenko O.O. Information support of field sanatorium in the international market of tourist services. *Sciences of Europe. VOL.3. №14 (14)*. 2017. Economic sciences, (Praha, Czech Republic). P. 14-17.

22. Halachenko O., Vasylchak S. Regional policy of the development of the sanatorium-resort services: directions for the formation and implementation. *Slovak international scientific journal. Slovakia, VOL. 1. №7 (7)*. 2017. P. 32-33. *Особистий внесок здобувача: окреслено регіональну політику розвитку сфери надання санаторно-курортних послуг, визначено напрями формування та шляхи реалізації.*

23. Halachenko O., Vasylchak S. Theoretical basis for the development of resort services: regional aspect. *An International Refereed Economic Journal. International Economics Letters, VOL. 5. №2 (2)*. 2016. Economic sciences, (Praha, Czech Republic). P. 54-62. *Особистий внесок здобувача: досліджено теоретичні основи розвитку санаторно-курортних послуг, визначено регіональний аспект.*

24. Halachenko O. Assessment of trends of development of the sphere of sanatorium and resort services: regional aspect. *Eurasian Academic Research Journal. Multilanguage science journal*, №11 (17), 2017. Eurasian Social Sciences Association (Yerevan, Armenia). P. 96-102.

25. Halachenko O. Theoretical approaches to the formation of a systemic-reflexive paradigm of marketing for sanatorium services. *European Journal of Economics and Management*. 2018. V. 4 (1). P. 106-111.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

26. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Формування стратегії розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу України. *Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 15-16 квіт. 2016 р.): тези доп. Ужгород, 2016. С. 64-67. *Особистий внесок здобувача: визначено підходи до формування стратегії розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу України.*

27. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Маркетинг як інструмент розвитку санаторно-курортних підприємств. *Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин*: Х Міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 21-22 квіт. 2016 р.). Ч. 1.: тези доп. Умань, 2016. С. 36-38. *Особистий внесок здобувача: доведено, що маркетинг є одним із інструментів розвитку санаторно-курортних підприємств.*

28. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Розвиток спеціалізованих підприємств розміщення в контексті економічної безпеки. *Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи*: Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 22 квіт. 2016 р.): тези доп. Львів, 2016. С. 39-42. *Особистий внесок здобувача: визначено розвиток спеціалізованих підприємств розміщення та доведено його як основний елемент економічної безпеки.*

29. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Основні інструменти впливу на розвиток санаторно-курортних підприємств. *Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни*: Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Полтава, 19 трав. 2016 р.). Ч. 1.: тези доп. Полтава, 2016. С. 116-118. *Особистий внесок здобувача: визначено основні інструменти впливу на розвиток санаторно-курортних підприємств.*

30. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Інвестиційний клімат санаторно-курортного комплексу України. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*: II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27-28 трав. 2016 р.): зб. матеріалів. Одеса, 2016. С. 230-231. *Особистий внесок здобувача: досліджено та визначено передумови формування сприятливого інвестиційного клімату розвитку санаторно-курортного комплексу України.*

31. Галаченко О.О. Бренд як інструмент маркетингової регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг. *Модернізація економіки: виклики і можливості економічного зростання*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 15 лют. 2017 р.). Київ, 2017. С. 191-193.

32. Галаченко О.О. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку сфери санаторно-курортних послуг в контексті формування та реалізації стратегії сталого економічного зростання в умовах глобалізаційних процесів. *Стратегія інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізації: стан та шляхи становлення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23 бер. 2017 р.): зб. матеріалів. Львів: ЛІЕТ, 2017. С. 58-61.

33. Галаченко О.О. Фінансове забезпечення сфери санаторно-курортних послуг регіонів в умовах децентралізації влади. *Проблеми сталого розвитку економіки в умовах посилення глобалізаційних процесів*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 квіт. 2017 р.): зб. тез доп. Полтава, 2017. С. 44-45.

34. Галаченко О.О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг регіонів: проблеми та шляхи вирішення. *Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 28-29 квіт. 2017 р.). Ч. 2. Ужгород, 2017. С. 76-78.

35. Галаченко О.О., Стручок Н.М. Тренди маркетингової стратегії реалізації санаторно - курортних послуг на регіональному рівні в умовах децентралізації. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 18-19 трав. 2017 р.). Львів, 2017. С. 99-100. *Особистий внесок здобувача: визначено тренди маркетингової стратегії реалізації санаторно - курортних послуг на регіональному рівні в умовах децентралізації*.

36. Галаченко О.О. Інструменти економічної безпеки санаторно-курортного сектору на регіональному рівні. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 20-21 трав. 2017 р.). Суми, 2017. С. 228-230.

37. Галаченко О.О. Регіональна політика розвитку санаторно-курортних послуг: досвід та практика. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет- конф. (Полтава, 11 трав. 2017 р.). Ч. 1. Полтава, 2017. С. 71-73.

38. Галаченко О.О., Васильчак С.В. Регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг в контексті економічної безпеки. *Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Мелітополь, 14-15 червня 2018 р.). Ч. 1. Мелітополь, 2018. – С. 71-73. *Особистий внесок здобувача: визначено напрями регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг в контексті економічної безпеки*.

39. Галаченко О.О. Інноваційні вектори розвитку сфери санаторно-курортних послуг як складової туристичної індустрії. *Туристичні послуги на світовому ринку як фактор розвитку міжнародного туризму*: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 травня 2018 р.). Львів, 2018. – С. 90-97.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

40. Галаченко О.О., Васильчак С.В., Пушак Я.Я. Розвиток санаторно-курортних послуг регіону як складова економічної безпеки. *Туристична освіта: європейський вимір*: зб. наук. пр.* Львівський інститут економіки і туризму. Львів: Компанія «Манускрипт», 2017. С. 150-155. *Особистий внесок здобувача:*

окреслено розвиток санаторно-курортних послуг регіону і доведено як складову економічної безпеки.

АНОТАЦІЯ

Галаченко О.О. Регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів.

Висвітлено соціально-економічний зміст сфери санаторно-курортних послуг, досліджено наукові засади регіональної політики її розвитку та ресурсний потенціал, дана методична оцінка нормативно-правовому забезпеченню діяльності санаторно-курортних закладів і реалізації регіональної політики. Визначено тенденції розвитку сфери санаторно-курортних послуг і вплив факторів на її конкурентоспроможність. Охарактеризовано регіональні особливості її формування.

Досліджено соціал медіа маркетинг і бренд-підхід, а також визначено парадигму системно-рефлексивного маркетингу у забезпеченні конкурентоспроможності санаторно-курортних послуг на регіональному рівні.

Проведено кластеризацію санаторно-курортних послуг у регіональному зрізі, визначено вплив детермінант регіональної діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів України, дана оцінка ефективності сфери санаторно-курортних послуг регіону та окреслено заходи щодо її підвищення. На основі імплементації міжнародного досвіду визначено концептуальні засади вдосконалення управління розвитком сфери санаторно-курортних послуг регіонів і запропоновано інструменти і напрями формування та реалізації регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг в умовах децентралізації влади.

Ключові слова: регіональна політика, розвиток, сфера санаторно-курортних послуг, регіональні особливості, конкурентоспроможність, маркетингові інструменти, оцінка, формування, реалізація, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Галаченко А.А. Regional policy for the development of sanatorium and resort services. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины», г. Львов.

Освещено социально-экономическое содержание сферы санаторно-курортных услуг, исследованы научные основы региональной политики ее развития и ресурсного потенциала, дана методическая оценка нормативно-правовому обеспечению деятельности санаторно-курортных учреждений и

реализации региональной политики. Определены тенденции развития сферы санаторно-курортных услуг и влияние факторов на ее конкурентоспособность. Охарактеризованы региональные особенности ее формирования.

Исследованы социал медиа маркетинг и бренд-подход, а также определена парадигма системно-рефлексивного маркетинга в обеспечении конкурентоспособности санаторно-курортных услуг на региональном уровне.

Проведена кластеризация региональных рынков санаторно-курортных услуг, определено влияние детерминант региональной деятельности санаторно-курортных и оздоровительных учреждений Украины, дана оценка эффективности сферы санаторно-курортных услуг региона и намечены меры по ее повышению. С учетом международного опыта разработаны концептуальные основы совершенствования управления развитием сферы санаторно-курортных услуг регионов, предложены инструменты и направления формирования, а также реализации региональной политики развития сферы санаторно-курортных услуг в условиях децентрализации власти.

Ключевые слова: региональная политика, развитие, сфера санаторно-курортных услуг, региональные особенности, конкурентоспособность, маркетинговые инструменты, оценка, формирование, реализация, стратегия.

SUMMARY

Halachenko O.O. Regional policy of development of the sphere of sanatorium and resort services. - Manuscript.

Thesis for obtaining a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.05 – the development of productive forces and regional economics. – State Institution «Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Lviv.

The worsening of crisis situations and other problems in the sphere of the resorts functioning, which needs improvement of the policy at the level of regions, is substantiated. It is determined that the main product of the resort activity is the production and provision of resort services. The essence of sanatorium and resort service, its socio-economic content is outlined through the research of theoretical principles of the sanatorium and resort sphere services development.

It is proved that sanatorium and resort services are provided in the sphere of personal consumption and belong to the category of social-cultural and health-improving services. It is defined that sanatorium and resort service is a specific service that is produced and provided by the subjects of sanatorium and resort activity with a therapeutic or recreational purpose, in accordance with medical indications, and provides for the influence on the patient (consumer) of a certain set of medical and natural factors, a classification of sanatorium and resort services depending on the type of resort, the method of provision, the duration and specialization of the health facility, is carried out on the basis of the defined.

The economic content of the category «development of the sphere of sanatorium and resort services» is defined as the continuous and purposeful process of the activity of health establishments on the basis of application of innovative technologies and world standards and the use of certain natural recreational and medical resources aimed

at the formation of competitive sanatorium and resort services in order to meet the needs of consumers in recreation, rehabilitation and improvement of the physical condition, achieve social impact, with due regard to social and economic terms of regions, decentralization and regional policy.

The economic content of the category «regional policy for the development of the sphere of sanatorium and resort services» is outlined as the activity of local self-government bodies in the economic, organizational and legal direction at the regional level, aimed at developing the sphere of sanatorium and resort services, based on the application of innovative technologies and world standards, the formation of the competitiveness of health establishments in the market of services and their investment attractiveness. The formation of sanatorium and resort services is investigated on the basis of consideration of spatial and natural-resource factors.

The model of resource provision of innovative development of the sanatorium and resort services sphere in the region has been constructed, where an important place is devoted to marketing activity of health establishments and support of state and regional authorities, local self-government, business entities and public organizations, and financial investments of investors.

In order to identify regional features and their impact on the formation of the sanatorium and resort services sphere, 20 major resorts with different natural-therapeutic resources and medical profile are allocated. The influence of natural, economic and spatial conditions is defined by means of the conducted grouping by the nature of the natural healing factors of the resorts studied by their functioning. Based on the conducted analysis of the development of sanatorium services over the period (1995-2016) in Ukraine, the tendencies to reduce the number of spa facilities are determined.

In the process of analysis of trends in the sphere of sanatorium and resort services for the study period, a decrease in the number of workers in health facilities was found. A significant reason for the dismissal of workers was the reduction of the resort network in Ukraine, the decline in demand for sanatorium and resort services in connection with changes in the procedure for providing sanatorium and resort vouchers, the growth of the wages fund and deductions to state centralized social funds, the worsening of the financial situation in the health institutions themselves simultaneously with the optimization processes, not full load and their non-year-round functioning.

The demand for sanatorium and resort services is determined and the influence of factors on its fluctuations is determined. The comparison of the cost of vouchers for spa treatment with a minimum pension and salary received by the majority of the population was conducted, which proved a big difference in their size.

In order to increase the competitiveness of sanatorium and resort services, the influence of external and internal factors on the development of the sphere of sanatorium and resort services, in particular, of demand factors, has been researched. In order to assess the market environment for the provision of sanatorium and resort services, SWOT-analysis and PEST-analysis were used providing the example of the market of sanatorium and resort services in the Vinnytsia region, where the dominant advantage of the weaknesses is relatively strong, but the possibilities of the points assessment the possibilities prevail over the threats.

Marketing tools in increasing the competitiveness of sanatorium and resort services are offered. An effective marketing tool to reduce uncertainty and improve predictability of business processes by transferring reliable and accurate information, influencing consumers' behavior in a competitive market environment, adjusting their consumer behavior and forming new purchasing strategies, and thereby ensuring the competitiveness of sanatorium and resort services on the regional market, system-reflexive marketing is defined. The complex scheme of system-reflexive marketing management is offered, which in the future will provide growth of indicators of the activity of business entities and the volume of provision of health services, and as a result – ensuring the development of the sphere of sanatorium and resort services in the conditions of the regions.

The clustering of regional markets of sanatorium and resort services is conducted, the influence of factors and trends of development of determinants of the regional activity of sanatorium and resort and health-improving establishments of Ukraine are modeled via correlation-regression analysis tools, the assessment of the efficiency of the sanatorium and resort services sphere in the region is given, and measures for its enhancement are outlined.

Based on the use of international experience in forming the regional policy of development of the sphere of sanatorium and resort services, the conceptual foundations for improving the management of the development of the sanatorium and resort services sphere of the regions are defined, and tools and directions for the development of the regional policy of the sanatorium and resort services sphere development in the context of decentralization processes in the country are offered.

Among the economic levers, tax privileges have been offered, including a reduction in the tax burden on sanatorium and resort facilities by reducing the tax rate for land plots and exemption from property tax and value added tax, preferential transfer of long-term (up to 49 years) land lease under construction of new sanatorium and resort establishments and other infrastructure facilities.

Key words: regional policy, development, sanatorium and resort services sphere, regional differences, competitiveness, marketing tools, evaluation, formation, implementation, strategy.

Підписано до друку 16.09.2019 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі. Умов. друк. арк. 1,9.
Тираж 100 прим.

Друк: ПП "Арал"
м. Львів, вул. Козельницька, 4. Тел: (050) 371-62-80